

SZERBIA INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE

ENDRŐDI-KOVÁCS VIKTÓRIA

(Abstract) Írásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy Szerbia mennyire felkészült az Európai Unióhoz való csatlakozásra. Mint ismeretes, az ország 2012. március 1-jétől hivatalos tagjelölt állam, azonban az eddig vezető út lassúnak tekinthető, és azóta sem történt érdemi előrelépés a csatlakozás újabb lépcsőfoka felé. Ennek okát nem csak az Európai Unió kapcsán kereshetjük (hiszen az elmúlt években egyértelmű válságban van az integráció, és inkább ennek megoldására törekedett), hanem Szerbia is nagyban felelős azért, hogy nem haladnak elég gyorsan a csatlakozási folyamatok. Tanulmányom során az elmúlt tíz év adatai alapján igyekszem bemutatni ennek – elsősorban gazdasági – okait. Palánkai Tibor módszertanát alapul véve és kiegészítve megvizsgálom, hogy az ország rendelkezik-e működő piacgazdasággal, melyek a versenyképességének alapjai illetve problémái, mennyire tekinthető makrogazdaságilag stabilnak. Részletesebben elemzem Szerbia fejlettségét, konvergenciáját az Európai Unióhoz, végül bemutatom azt, hogy az uniós illetve más nemzetközi szervezetek pénzeszközeit milyen hatékonysággal használja fel és milyen az ország tökevonzó képessége.

Kulcsszavak: Szerbia, integrációérettség, versenyképesség, konvergencia, működő piacgazdaság, makrostabilitás, finanszírozás és finanszírozhatóság

*

A TANULMÁNY VÁZLATA

Az integrációérettség elméletének rövid ismertetése

Szerbia útja az Európai Unió felé

Működő piacgazdaság

Makrostabilitás

Konvergencia

Finanszírozás és finanszírozhatóság

*

Bevezetés

A nyugat-balkán országok – köztük Szerbia, akkori néven Szerbia és Montenegró - 2003-ban, a thesszaloniki csúcson kaptak megerősítést arról, hogy a megfelelő feltételek teljesítése esetében a közösség teljes jogú tagjaivá válhatnak. A csatlakozás előkészítési folyamatai már elkezdődtek, de nem sok előrelépés történt Szerbia esetében. Az Európai Unió számos országgal írt alá Stabilizációs és Társulási Megállapodást (Stabilization and Association Agreements, SAA), ami a csatlakozás egyik előfeltétele. Ezt tette Szerbia esetében is, de a ratifikáció vontatottan haladt (csupán 2011. január 19-én ratifikálta a megállapodást az Európai Parlament). Emellett az ország – a thesszaloniki csúcs után kilenc évvel – nemrég vált csupán hivatalos tagjelölt állammá. A csatlakozási tárgyalások még nem kezdődtek el, illetve feltehetően a csatlakozásig jó hosszú időnek kell még eltelnie. Jelen tanulmány célja, hogy megmutassa ennek gazdasági okait, illetve, hogy bemutassa Szerbia gazdasági integrációérettségét 2002 és 2011 között.

Az integrációérettség elméletének rövid ismertetése

A tanulmány során elsősorban Palánkai Tibor integrációérettséggel kapcsolatos módszertanát (Palánkai, 2004) használom fel, illetve egészítem ki Szerbia gazdasági integrációérettségének vizsgálatakor. Az integrációérettséget meg kell különböztetnünk a csatlakozási kritériumoktól, utóbbi jóval tágabb fogalom. A kettő fogalom szorosan összefügg egymással, mivel a tagsági feltételek (jelen esetben a koppenhágai kritériumok¹) az integrációérettséget próbálják kifejezni. A csatlakozási feltételek leginkább a tagsági

¹ Koppenhágai kritériumok: demokrácia, törvényesség, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása, működőképes piacgazdaság, a gazdasági és monetáris unió céljának elfogadása (és egyben ahhoz a jövőbeni

kritériumok minimumát fogalmazzák meg, míg az érettség messze túlmutat ezen, és általában a sikeres és hatékony integrálódás kritériumait vizsgálja.

Palánkai Tibor szerint „Az integrációérettség az adott integrációs formából származó előnyök maximális kihasználásának képessége a költségek és a hátrányok minimalizálása mellett. Az integrációérettséget a költségek és hasznok mérlegével lehet mérni. Egy ország akkor integrációérett, ha a tagság pozitív végösszegű játék, vagyis egészében előnyös számára.” (Palánkai, 2004:378) A csatlakozási kritériumok teljesítéséről, illetve az országok felkészültségéről az Európai Unió rendszeres vizsgálatokat végez (éves országjelentések), azonban ezek az integrációérettségre mélyebb elméleti és módszertani megalapozást nem adnak. Emellett az Európai Unió által megkövetelt kritériumok teljesítését nehéz mérni, illetve megpróbálja egy közös szemüvegen át nézni az eltérő adottságú országokat.

Az integrációérettségnek négy dimenzióját különböztethetjük meg: gazdasági, politikai, társadalmi és intézményi dimenzióját. Jelen tanulmány során elsősorban a gazdasági dimenzióra fogok koncentrálni, mivel ez a leginkább megfogható, számszerűsíthető és objektív dimenzió, valamint magában foglalja a három másik dimenzió legfontosabb tényezőit.

A *gazdasági integrációérettség* az alábbi alapkritériumokkal határozható meg: működő piacgazdaság; versenyképesség; makrostabilitás és stabilizáció; konvergencia; finanszírozhatóság és finanszírozás. A *működő piacgazdaság* (a piaci szereplők és az árak szabad, korlátozások nélküli mozgása) valamennyi integrációs forma esetén alapfeltétel, hiszen a belső szabad kereskedelem előnyeit csak ennek megléte esetén lehet kihasználni. Ehhez szükséges a piacok általános szabadsága, azaz az árak átfogó liberalizálása, átláthatósága és rugalmassága, valódi és működő pénz-és tőkepiacok megteremtése, a verseny körülményeinek és zavartalan működésének kialakulása, a magánszektor dominanciája (megfelelő mértékű privatizáció, illetve annak befejezése az átalakuló országokban). Emellett fontos a vállalkozások piaci alapú megszerveződése és működése, a piaconform állami intézmények, irányítás és szabályozás (például a piaconform gazdaságpolitikák, a szabályozás átláthatósága, az állami támogatások és szubvenciók leépítése) és a gazdaság külső intézményi nyitása illetve nyitottsága (a külkereskedelem liberalizálása, az állami ellenőrzés és a monopóliumok felszámolása, a nemzeti valuta konvertibilitása valamint a tőkék áramlásának szabadságának biztosítása). (Palánkai, 2011) A működő piacgazdaság meglétét nem könnyű számszerűsíteni, mérésére módszertant kidolgozni. A kritérium teljesítése leginkább az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) 1994 óta folyamatosan kidolgozott éves „átalakulási mutatójával” ragadható meg. (*Transition Report – Az EBRD 24 országra nézve teszi ezt közzé, köztük a nyugat-balkán államok tekintetében is*). Az elemzése során a következő mutatószámokat veszik sorra:

- ✓ Nagy privatizáció (szektorokra kiterjedő)
- ✓ Kisméretű privatizáció (kisprivatizáció)
- ✓ Kormányzás és vállalatok átszerveződése
- ✓ Árliberalizáció foka
- ✓ Külgazdasági- és árfolyamrendszer
- ✓ Versenypolitika
- ✓ Bankreform és kamatláb-liberalizáció
- ✓ Az értékpapírpia és a nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése
- ✓ Infrastrukturális fejlődés

A Transition Report az egyes paraméterekkel kapcsolatosan az átalakulás állását és fejlődését 4-es skálán méri, ahol az 1 az átalakuló reformok hiányát jelenti, a 4-es pedig a fejlett piaci gazdaságokéhoz hasonló szintet jelez (EBRD, 2009). Akkor tekintem Szerbiát e téren érettnek a csatlakozásra, ha az átalakulási index során figyelembe vett 9 mutatószám átlaga meghaladja a 3,4-et, azaz a fejlett piacgazdaság szintjét közelíti meg. További feltételeket is teszek: egyrészt, egyik mutatószám sem lehet 3-masnál alacsonyabb értékű, másrészt, a korábbi évekhez képest nem történhettek súlyos visszalépések (azaz nem romlott egyetlen mutatószám sem 1 pontszámnál többet). Ezeket a feltételeket a korábbi csatlakozások tapasztalatai alapján tettem, ugyanis mind a 2004-ben, mind a 2007-ben csatlakozott államok teljesítették ezeket a kritériumokat. Emellett feltételezhető az, hogy a korábban csatlakozott államok csatlakozásuk pillanatában teljesítették a működő piacgazdaság kritériumát, ebből a szempontból integrációérettnek tekinthetőek. Ezt a feltételezést alátámasztja az, hogy Románia és Bulgária 2004-ben nem érte el a 3,4-es szintet (előbbi ország 3,1-es, utóbbi 3,3-as értéket ért el), valamint három, illetve két mutatószám esetén is 2-es pontszámot kaptak. Emellett közös az utóbbi két ország esetében az is, hogy mindkettő a versenypolitika és értékpapírpia területén kapott rosszabb pontszámot. Előbbi pedig kiemelt jelentőséggel bír az EU-csatlakozás szempontjából, az EU ezt különösen komolyan veszi (EBRD, 2004 és 2007 alapján).

---

csatlakozást, azaz a maastrichti kritériumok teljesítését is magában foglalja), valamint az unió felkészültsége az újonnan csatlakozók felvételére. (Palánkai, 2011)

A *versenyképesség* meghatározza az adott ország vagy régió termelőinek helyzetét, lehetőségeit az integráció előnyeinek kihasználására. Nélküle az integrációnak súlyos negatív következményei lehetnek (mint például az, hogy az új tagország vállalatok eltűnnek a piacról). A tagjelölt államoknak olyan vállalati struktúrával kell rendelkezniük, amely képes a piaci versenyben helytállni, ami jelenthet termékeket, vagy akár a költség- és minőségi versenyben való helytállást. A versenyképesség kiemelten fontos az Európai Unió számára is, amit mi sem bizonyít jobban, mint a 2000-ben Lisszabonban elfogadott „Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatottság” című dokumentum, amelyben az Európai Unió egyik kiemelt céljává vált. A versenyképességet sok tényező befolyásolja, mérése rendkívül bonyolult. E megfontolásból jelen tanulmány keretein belül komplex mérőszámok, versenyképességi rangsorok segítségével veszem igénybe. Mivel a Nemzetközi Menedzsmentfejlesztési Intézet (International Institute for Management Development, IMD) által felállított versenyképességi rangsor nem vizsgálja Szerbiát, a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) által használt elemzéseket érdemes elsősorban megvizsgálni. A WEF több mint 140 országot vizsgál és 100-nál több mutatót használva fel elemzi az egyes országok versenyképességét. Meg kell jegyezni, hogy az intézet által felállított versenyképességi index és rangsor nem képes teljes képet adni a versenyképességről, leginkább a külföldi beruházások vonzására, az exportnövelés képességére helyezi a hangsúlyt (Szentés és mk, 2005). Az adatok rendelkezésre állása, illetve módszertani megfontolásokból csupán az elmúlt öt évet vizsgálom ebből a szempontból. Továbbá, a versenyképesség mérésekor az Európai Unió versenyképességi célkitűzései alapján megvizsgálom az ország K+F-re fordított összegét a GDP arányában, illetve a foglalkoztatási ráta alakulását (azaz mennyire közelítik meg Szerbia adatai a 3, illetve 70%-ot – vagy legalább az EU átlagát). Végül, a régió történelméből adódóan a korrupciót is érdemes számba venni, mint az egyik legfőbb versenyképességet gátló tényezőt. A versenyképesség alapkritériuma alapján akkor tekintjük Szerbiát integrációérettnek, ha versenyképességi mutatószámuk közelít az Európai Unió tagállamainak szintjéhez, nem sokkal marad el tőle, vagy esetleg valamelyik tagállam előtt helyezkedik el a rangsorban. A korrupció esetében pedig fontos kritérium, hogy a tagjelölt állam folyamatosan erőfeszítéseket tegyen a korrupció megfékezésére, csökkentésére. Ezt leginkább az Európai Bizottság éves országjelentései, a Transparency International által meghatározott korrupciós érzet index (Corruption Perception Index, CPI) illetve a Világbank által meghatározott korrupciós index alapján állapíthatjuk meg.

A *makrostabilitás* mind a piac normális működése, mind a piaci integráció előnyeinek kihasználása szempontjából elengedhetetlen. „Optimális vagy kedvező makrogazdasági teljesítmény, ami a gazdasági növekedés, az infláció, a foglalkoztatottság, a költségvetési mérleg vagy a fizetési mérleg ideális alakulásán alapul.” (Palánkai, 2004:399). A makrostabilitás szempontjából a gazdasági növekedés (reál GDP növekedés), infláció és munkanélküliség mutatóit fogom részletesebben elemezni 2002 és 2011 között. Az összehasonlítás alapjául az EU teljesítményéből indulok ki, de mivel nem állapítható meg egyetlen és biztos összehasonlítási mérce, ezért a lehető legtöbb szempontot igyekszem megvizsgálni. Akkor tekintem a gazdaságot stabilnak, ha a nyugat-balkán államok gazdasági növekedése (inflációja is) magasabb, de nem kirívó mértékben az EU átlagánál, valamint követi annak ingadozását. A munkanélküliség területén nem ilyen egyszerű a helyzet. Egyrészt, a válság hatására mindenhol nőtt a munkanélküliség, másrészt, az egyes tagországok között is jelentős különbségek vannak e téren. (Példának hozhatjuk fel Belgium (7,2%-os) és Spanyolország esetét (21,7%-os munkanélküliségi rátával rendelkeztek 2011-ben). Végül, az Európai Unióban mindig is magasabb volt a munkanélküliségi ráta, mint a többi vezető hatalom (Egyesült Államok vagy Japán) esetében. Ezen megfontolásokból nehéz megállapítani a makrostabilitás meglétét a munkanélküliségi ráta alapján, mégis megkíséreltem, mégpedig a korábbi csatlakozások tapasztalatai alapján. Ez alapján akkor tekintek egy államot felkészültnek a csatlakozásra, ha a munkanélküliségi rátája közel azonos, maximum 1-1,5%-kal haladja meg az uniós átlagot.

A *konvergencia* azért fontos vizsgálódási szempont, mert a nagy fejlettségi szintkülönbségek, mint például a kevésbé fejlett és az iparilag fejlett országok közötti integráció komoly problémák, konfliktusok forrásai lehetnek, az európai uniós csatlakozás a kevésbé fejlett tag számára negatív következményeket hozhat. A konvergencia szempontjából az alábbi mutatókat és kritériumokat fogom megvizsgálni: az egy főre jutó GDP-t az EU15-tel és 27-ekkel összehasonlítva, valamint az EU által meghatározott konvergencia-kritériumokat: a koppenhágai kritériumrendszert és a maastrichti kritériumrendszert. Akkor tekintem Szerbiát e téren késznek a csatlakozásra, ha az egy főre jutó GDP-jük (vásárlóerő-paritáson) eléri az EU27-ek, vagy legalább az EU12-ek átlagát napjainkban, vagy a régi tagországok csatlakozásának időpontjában. A 2007-ben csatlakozott államok fejlettségi színvonalát az átlagba beleszámolom, mivel azonban a két állam véleményem szerint abban az időpontban e szempontból nem álltak készen a csatlakozásra, az akkori értékeiket nem veszem külön számításba. A koppenhágai kritériumrendszert teljes mértékben teljesíteniük kell (kivéve a 4. kritériumot, mivel annak teljesítése elsősorban az Európai Unión múlik) ahhoz, hogy érettnek tekinthessem a szerb államot. A maastrichti kritériumok kapcsán pedig azt vizsgálom meg az egyes

mutatók alapján, hogy Szerbia vajon a jövőben képes lesz-e teljesíteni azokat, mennyire áll messze a kívánt értékektől. Emellett egyéb mutatókat is figyelembe érdemes venni a konvergencia szempontjából, mint például a gazdaságok munka termelékenységét vagy a lakosság internet-hozzáférést (a cél az, hogy közelítsenek az európai uniós átlaghoz). Mindkettő ahhoz szükséges, hogy Szerbia gazdasága a jövőben ellen tudjon állni az Európai Unió belüli versenynyomásnak, hiszen az alacsony termelékenységű ország vállalatai előbb vagy utóbb kiszorultak a piacról, a munkanélküliség nőne. Az internethasználók száma pedig egyfajta infrastrukturális mutató, hiszen egyrészt azt mutatja, hogy az országban mennyire kiépített az internethálózat, másrészt a lakosság képzettségi színvonalát is kifejezi. Ezek a mutatók a versenyképesség fontos mutatói is egyben (Tilford-White, 2010). A „gazdaságon kívüli” mutatóként pedig a lakosság várható élettartamát hasonlítom össze az Unió átlagával, illetve a legutóbb csatlakozott államokéval. A gazdaság strukturális szerkezetét sem hagyhatom figyelmen kívül, az mennyire hasonlít, közeledik az Európai Unió gazdasági struktúrájához.

A gazdasági fejlettség és gazdasági struktúrák közelítéséhez elengedhetetlen a fejlesztési igények finanszírozása, illetve felmerül a kereskedelmi előnyök egyenetlen megoszlása miatt a vesztesek kompenzálásának problémája is. Ahhoz, hogy sikeresen csökkenteni lehessen a fejlettségi különbségeket, szükség van a hazai tőkeforrások rendelkezésre állása (a hazai gazdaság fejlesztési képessége) mellett a működő tőkepiacok jelenlétére (amelyek képesek a belső és külső források mobilizálására és az ésszerű forrásallokációra), a nemzeti költségvetési egyensúly elérésére és fenntartására (miközben finanszírozza a csatlakozással járó költségeket), illetve megfelelő mértékű tőkeabszorpciós képességre (Palánkai, 2006). A gazdasági integrációérettség utolsó dimenziójának, a finanszírozhatóság és finanszírozás, szempontjából elsősorban azt kell megvizsgálnom, hogy a rendelkezésre álló pénzeszközöket (Nemzetközi Valutaalap, USAID vagy az Unió pénzeszközeit – PHARE, CARDS, ISPA és SAPARD) Szerbia miként és milyen hatékonysággal használja fel. Emellett az ország FDI-vonzó képességét is célszerű részletesebben elemezni.

Szerbia útja az Európai Unió felé

Szerbia és az Európai Unió esetében Koszovó bombázása előtt érdemleges kapcsolatfelvételtől nem lehet beszélni. Az 1999-es légi háború nyomán fordult az EU komolyabban a térség felé, hiszen érdeke, hogy a Nyugat-Balkánon stabilitás legyen. Az EU előtt két lehetőség volt, hogy részt vegyen a stabilitás erősítésében: a térség integrációját szolgáló intézmények és az EU kapcsolatrendszerének a kiépítése, illetve a közvetlen gazdasági, politikai és társadalmi együttműködés.

Az Európai Unió Koszovó újjáépítése érdekében az elkövetkező három év folyamán másfél milliárd dollárt irányzott elő Koszovó újjáépítésére, de ezt a pénzt úgy utalta át, hogy a Slobodan Milošević kormányozta Szerbia ne kapjon anyagi támogatást. Az első fontos momentum a térség EU-ba vezető útján az úgynevezett stabilizációs- és társulási megállapodások megkötése. Szerbia-Montenegróval 2005 októberében kezdődtek meg az ún. Stabilizációs és Társulási Megállapodás (SAA) aláírását célzó tárgyalások, de a folyamatot több körülmény is nehezítette. Egyrészt Montenegró 2006. júniusi önállósulása, másrészt az, hogy az EU még 2006 májusában felfüggesztette a tárgyalásokat, mert nem találta kielégítőnek az országot, a Volt Jugoszláviában elkövetett Háborús Bűncselekményeket Vizsgáló Nemzetközi Törvényszékkel (ICTY) való együttműködését. Radovan Karadžić volt boszniai szerb vezető Hágának történt átadása nagyban elősegítette a megállapodás életbe léptetését. Belgrád külpolitikája tehát nagyban hátravetette a megállapodást, ráadásul a gazdasági okok sem elhanyagolhatóak: a magas munkanélküliség és a korrupció. A Stabilizációs és Társulási Megállapodással kapcsolatban csupán 2011. június 14-én döntött arról az Európai Tanács, hogy elkezdik a tagállamok a ratifikációt. Ezzel az ország előrébb jutott ahhoz, hogy elnyerje az EU-tagjelölti jogállást.

További fontos eredmények:

- 2004. december: Szerbia átveszi az EU környezetvédelmi törvényeit.
- 2005: textil megállapodás aláírása: szabad kereskedelem és átfogó kooperáció e területen; EU vízum a Szerbia-Montenegróból érkező kutatók és diákok számára (könnyebb belépés az EU területére).
- Az uniós pénzek területén 1,5 millió euró a civil társadalom „fejlesztésére”, 1,7 mrd közlekedésfejlesztésre, 184 m pénzügyi támogatás a CARDS keretében (2005).
- 2006: szerb lakosság 70%-a támogatja az EU-csatlakozást, valamint ekkor írták alá a Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodást - a szerb gazdaság élénkítése mellett ez a lépés újabb lépcsőfok megtételét jelentette az EU felé.
- 2007: aláírták a vízumkönnyítésekről szóló megállapodást – bizonyos társadalmi csoportok kaphatnak „könnyített vízumot”, amivel könnyen beléphetnek az EU területére (pl. üzletemberek, orvosok, kutatók) (A szerbiai kormány honlapja [2011]).
- 2009. december 19-étől a szerb állampolgárok vízummentesen utazhatnak az Európai Unió tagállamaiba.

- 2009. december 22-én a szerb kormány benyújtotta tagsági kérelmet.
- 2010. február 1-jén életbe lépett az ún. Ideiglenes Megállapodás, ami előnyös együttműködést biztosít Szerbia és az Európai Unió közt kereskedelmi kérdésekben.
- 2012. március 1-jén az Európai Bizottság elfogadta Szerbia csatlakozási kérelmét, ezzel hivatalos tagjelölt állammá nyilvánította.

Szerbia politikai és adminisztratív reformok végrehajtásával, illetve a Volt Jugoszláviában elkövetett Háborús Bűncselekményeket Vizsgáló Nemzetközi Törvényszékkel való szorosabb együttműködés segítségével egyre közelebb kerül a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez: Ratko Mladić és Goran Hadžić letartóztatása és átadása megszüntette a Szerbia EU felé közeledése előtt álló egyik legnagyobb akadályt, és fontos lépésnek számított a megbékélés felé. Szerbia jó úton halad a csatlakozás politikai kritériumainak megfelelő teljesítése felé, amennyiben továbbra is folytatódik ez a haladás, és sikerül gyakorlati megoldásokat találni a Koszovóval kapcsolatos problémákra (Európai Bizottság, 2011). Azonban számos probléma akad a parlament, közigazgatás, gazdasági kritériumok területén (lásd később), de a tagság jövőjével kapcsolatban – a fentiekből következően – bizakodásra ad okot az, hogy a hiányosságok ellenére évről-évre jelentős javulásokat értek a szerbek a csatlakozási kritériumok teljesítésével kapcsolatban, illetve az, hogy a kormány évek óta elkötelezett a csatlakozás mellett, és az európai normák figyelembevételével irányítja az országot.

Ezek mellett valószínűleg ún. külső tényezők is lassítják majd Szerbia uniós csatlakozását, mégpedig: az EU pénzügyi és gazdasági válsága, valamint az EU országok számának növekedése miatt érezhető kimerültség és az ezzel kapcsolatos igény, hogy az integráció inkább elmélyülésére és problémáinak megoldására koncentráljon, mint a kibővülésre. Ennek ellenére Szerbia lehet, hogy gazdaságilag integrációérett, a következőkben ezt vizsgáljuk meg a fentebb vázolt módszertan alapján.

Működő piacgazdaság

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank jelentései szerint Szerbia az egyes mutatószámok alapján közepesen teljesít. Az alábbi táblázat alapján megállapítható, hogy 2002 és 2011 között lassú, de minden területre kiterjedő előrehaladás figyelhető meg. (Kivételnek tekinthető az árliberalizáció területe, amely területen az ország már a vizsgált időszak kezdetétől fogva magas, a fejlett piacgazdaság szintjén áll.) Ennek ellenére fontos megjegyezni, hogy Szerbia elég alacsony szintről indult el az átalakulás útján. A vizsgálatom első évében, azaz 2002-ben, Szerbia (akkori nevén Jugoszláv Szövetségi Köztársaság²) bankrendszere jelentős problémákkal küzdött a betétek alacsony szintje és a szűkös hitelkínálat miatt. Az ország késve indult el az átalakulás útján, ezt mutatja az is, hogy csupán 2002-re sikerült a fizetésektelen bankok felszámolása, köztük az akkori legnagyobb szerb bank bezárása. Gondot jelentett a bankokkal szembeni bizalom visszaszerzése, többek között amiatt, hogy a külföldi bankok csak a helyi bankok egyesülésével, felvásárlásával tudtak meglepedni az országban, valamint a kormány nem vállalta a betétek biztosítását (EBRD, 2002).

1. táblázat: Szerbia átalakulási indexének változása 2002 és 2011 között

Szerbia	Vállalatok			Piacok és kereskedelem		
	Nagy privatizáció	Kis privatizáció	Kormányzatok és vállalatok átszervezése	Ár-liberalizáció	Külgazdasági- és árfolyamrendszer	Verseny-politika
2002	2-	3	2	4	3+	1
2003	2+↑	3	2	4	3+	1
2004	2+	3+↑	2	4	3+	1
2005	3-↑	3+	2+↑	4	4-↑	1
2006	3-	4-↑	2+	4	3+	2- ↑↑
2007	3-	4-	2+	4	3+	2↑
2008	3-	4-	2+	4	4-↑	2
2009	3-	4-	2+	4	4↑	2
2010	3-	4-	2+	4	4	2+ ↑
2011	3-	4-	2+	4	4	2+

² Annak ellenére, hogy Szerbia és Montenegró egy államot alkottak és egy pontszámot kaptak a 4-es skálán, az EBRD jelentései következetesen különválasztják a két országot és annak előrehaladását az egyes szempontok alapján.

Szerbia	Pénzügyi intézmények		Infrastruktúra	Átlag
	Bankreform és kamatlábliberalizáció	Értékpapírpiac és nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése	Infrastruktúra reformja	
2002	2+	2-	2	2,33
2003	2+	2↑	2	2,33 ↑↑
2004	2+	2	2	2,33 ↑↑↑
2005	3-↑	2	2	2,67
2006	3-	2	2	2,78
2007	3-	2	2	2,78 ↑
2008	3↑	2	2+↑	2,89
2009	3	2	2+	2,89 ↑
2010	3	2	2+	2,89 ↑↑
2011	3	2	2+	2,89

Forrás: EBRD, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 alapján saját táblázat, Megjegyzések: a nyilak az előző évhez képest történt változtatásokat mutatják. A 2005-ös évig Szerbia és Montenegró adatai egyben kezelendők, valamint a jelentések nem választják külön Koszovót Szerbiától. Az átlagok saját számítások, a nyilak azt jelzik, hogy a megegyező átlagok ellenére az előző évhez képest történt-e előrelépés (például ha 2-ről 2+-ra változott az index, az nem jelentkezik az átlagban, viszont a nyilak jelzik a pozitív változást).

Továbbá, a privatizáció még nem fejeződött be, nagy lendülettel folytatódott, bár kérdéses volt annak átláthatósága és hatékonysága. Az energiaszektor reformja elkezdődött az árak emelésével, azonban nem létezett a telekommunikáció területén független szabályozó, valamint versenyhivatal sem (EBRD, 2002).

A versenyképesség területén javított a legtöbbet Szerbia az évek során (ami nem meglepő, hiszen nagyon alacsony szinten állt), ami leginkább a 2006-ban elfogadott versenytörvénynek köszönhető, amely felállította a versenyhatóságot, illetve szabályozta az egyesülések eseteit. Emellett ugyanebben az évben a kis privatizáció területén ért el javulást, ami annak eredménye volt, hogy számos kisvállalkozás privatizációja indult el, illetve a kormány elkötelezte magát amellyel, hogy 2007-re befejezi a kisvállalatok privatizációját (EBRD, 2006). A 2006-os év mellett a 2005-ös hozott még jelentős meglepetést, hiszen abban az évben a kormányzó koalíció úgy hozott meg jelentős döntéseket, hogy nem volt meg a parlamentben a többsége és bizonytalan volt a jövője. Ezek ellenére négy területen is sikerült javulást elérnie. Először, a nagy privatizáció területén, mivel több szerb vállalat és bank privatizációja ment végbe 2004-ről 2005-re. A kormányzat és vállalatok átszervezésével kapcsolatban költségvetési megszorításokat hajtottak végre, ezzel csökkentették a veszteséget hozó vállalatok támogatását, valamint az új csődtörvény végrehajtásával átszervezték a vállalatok szerkezetét annak érdekében, hogy versenyképesebbek legyenek. A külgazdasági- és árfolyamrendszer tekintetében a regionális szabadkereskedelmi övezetek fejlődését, az export és import kvóták eltörlését, a folyó fizetési mérleg teljes konvertibilitásának megvalósulása emelhető ki. Végül, az ország a bankreform és kamatláb liberalizációja területén lépett egy szinttel magasabbra azáltal, hogy a magánszektor hitelezése jelentősen megnőtt, egy új biztosítási törvényt vezettek be, valamint a bankszektor szabályozása nagymértékben javult (EBRD, 2008). 2008-ban figyelhető meg még jelentősebb előrehaladás, ekkor törölték el a búzára és kukoricára vonatkozó exporttilalmat, és hosszú évek után Szerbia ekkor írta alá a Stabilizációs és Társulási Megállapodást az Európai Unióval, ami a szabad kereskedelem melletti hosszú távú elköteleződését mutatta. Emellett a bankszektor további fejlődése emelhető ki: a pénzügyi közvetítés jelentőségének növekedése, valamint a pénzügyi termékek szabályozott körülmények közötti erős növekedése valósult meg. Továbbá, a telekommunikáció üzleti szabályozása területén is történtek előrelépések (EBRD, 2008).

Az elmúlt években a nagy privatizáció lelassult, azonban történtek lépések annak érdekében, hogy újra lendületbe hozzák, nevezetesen a telekommunikáció és légi közlekedés szektorában. 2010 áprilisában Szerbia elhatározta, hogy privatizálja légitársaságát, a JAT-et, valamint a szerb telefontársaság részvényeinek 40%-ának eladása mellett kötelezte el magát. Emellett a telekommunikáció piacának liberalizációja is elkezdődött azáltal, hogy a szerb piacra léphetett a norvég Telenor, ami megtörte a Telekom Szerbia (Telecom Srbija) egyeduralmát a piacon. Továbbá, egy új elektronikus kommunikációról szóló törvényt is elfogadtak 2010-ben, – az EU-normáknak megfelelően - amely növelheti a versenyt a szektorban. Ezek ellenére a tavalyi évben a JAT Airways és Telekom Srbija privatizációja nem fejeződött be. Utóbbi

80%-ban szerb tulajdonban van. Szerbia a régió többi országához képest később kezdte el a privatizációt, de behozta lemaradását az elmúlt évtized során. Ennek ellenére a főbb reformok még váratnak magukra. Például, az infrastruktúra, valamint az energiaszektor nagy része még mindig állami ellenőrzés alatt áll (mégpedig egy állami vállalat uralja). A gáz- és elektromos piacot előre láthatóan 2015 januárjában nyitják meg (a háztartások kivételével minden fogyasztó számára). Emellett számos nagyvállalat privatizációja még mindig nem ment végbe, köztük az ország legnagyobb biztosítótársaságáé (EBRD, 2010 és 2011).

A kormány az elmúlt években nagyszabású vasút- és útfejlesztésbe kezdett a nemzetközi pénzügyi intézmények (International Financial Institutions, IFIs) és a bilaterális donorok segítségével. Például 2010 áprilisában a hatóságok engedélyezték az Oroszországból jövő 800 millió dolláros kölcsönt, hogy korszerűsítsék a szerb vasutakat (azonban hozzá kell tenni, hogy mind a mai napig csupán a részletekről tárgyalnak, előrelépés nem történt az ügyben). Emellett 2010 júniusában a kormány nyilvánosságra hozta a közlekedési szektor stratégiáját, amelynek keretében 2027-ig 22 milliárd dollár értékű fejlesztést hajtanak majd végre az út-, vasút-, víz- és repülőgép-hálózat területén. Egy olasz konzorcium elnyerte a novi sadi Zezlje híd felújítását és tervezik a páneurópai folyosó (X) befejezését, amire 2011 júniusában írták ki tendert (EBRD, 2010 és 2011). Ennek ellenére az infrastruktúra fejlesztése vontatottan halad, az évek során kevés előrelépés figyelhető meg. Már 2002-ben is az utak és vasút fejlesztése volt a középpontban, azóta sem sikerült jelentős javulást véghezvinni ezen a területen. A víz- és szennyvíz szektorának tekintetében máig nem valósult meg a költség alapú árazás, a hatékony működtetés. Továbbá, a korszerű, az EU-normáknak megfelelő versenytörvény elfogadása is vontatottan halad (EBRD, 2011).

A szerb bankrendszer a válság ellenére jól teljesít, a rendszer összességében likvid és jól tőkésített, habár a vállalati szektorban egyre nagyobb a nem-teljesítő hitelek aránya. A következő évek strukturális reformjainak elemei a következők:

- 1) A magánszektornak nagyobb szerepet kellene játszania a piacon, tőke és know how szükséges ahhoz, hogy a vállalati szektor termelékenységét és hatékonyságát növelni tudják. Szükséges a tervezett privatizációk megvalósítása, illetve az üzleti környezet további javítása.
- 2) Az ország infrastruktúrája még jelentős fejlesztésekre szorul, amiben a magánszektornak a mainál nagyobb szerepet kellene vállalnia.
- 3) A pénzügyi szektor területén a fő feladatok a pénzügyi intézmények szabályozásának erősítése, valamint a helyi tőkepiacok fejlődésének elősegítése (EBRD, 2010).

Összességében az állapítható meg, hogy az elmúlt 10 évben lassan, de folyamatosan halad az ország a fejlett piacgazdaság elérése felé, azonban a javulások ellenére a következő években jelentős reformokra lesz még szükség annak érdekében, hogy Szerbia valóban fejlett piacgazdasággá váljon. Ha az általam felállított feltételeket vizsgáljuk, kijelenthető, hogy a gazdasági integráció szempontjából Szerbia a működő piacgazdaság feltételét nem teljesíti, nem tekinthető integrációérettnek. Egyrészt, messze elmarad a korábban csatlakozott államok 3,4-es átlagától, másrészt több mutató kapcsán nem teljesíti a minimum 3-mas szintet. A vállalatok átszervezése és kormányzat, versenypolitika, az értékpapírpiac és nem bank jellegű pénzügyi intézmények működése területén hiányosságok figyelhetők meg, valamint az infrastruktúra reformja is vontatottan halad. Ezekon a területeken jelentős lemaradása van az országnak, hiszen az elmúlt évtizedben nem sikerült jelentős előrelépést tenni ezeken a területeken. (Kivételnek tűnhet a versenypolitika, azonban Szerbia ezen a területen nagyon alacsony szintről indult.) Pozitívnak tekinthető viszont az, hogy visszalépések sem történtek az elmúlt évek folyamán, valamint az a tény, hogy az előző év kivételével, minden évben javított pontszámain. Ez utóbbi azt jelzi, hogy az ország elkötelezett a reformok mellett (még a válság éveiben is), komolyan gondolja az európai szinthez való felzárkózást, a fejlett, működő piacgazdaság céljának elérését.

Az elkövetkező években az országnak a következő dolgokra kell koncentrálni annak érdekében, hogy tovább haladjon a megkezdett úton:

- 1) Az Európai Unióval való tárgyalásokat, párbeszédet tovább kell folytatnia, hiszen a hivatalos tagjelölt státusz elérése után az a legfőbb cél, hogy minél hamarabb elinduljanak a csatlakozási tárgyalások, amelyek újabb löketet adhatnak a felzárkózáshoz, a működő piacgazdaság megteremtéséhez szükséges további (EU-kompatibilis) reformok végrehajtásához.
- 2) További fiskális reformok szükségesek, hiszen a válság következtében a Nemzetközi Valutaalappal kötött megállapodás keretében Szerbia elkötelezte magát az állami szektor reformja mellett, ami kiadásainak és alkalmazottainak létszámának csökkentését és a nyugdíjrendszer megreformálását tűzi ki célul. Ezek szükségesek a stabil makrogazdasági feltételek és a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében.
- 3) Különböző politikákkal tovább kell bátorítani a helyi valuta, a dinár használatát, ami tovább erősítené a bankok iránti bizalmat. A Szerb Nemzeti Bank az elmúlt években komolyan ösztönözte ezt, de még további erőfeszítéseket kell tennie ez ügyben, kiváltképpen a volatilitás és a külföldi valutapiacok tekintetében (EBRD 2010 és 2011).

Versenyképesség

Az alábbi (2.) táblázat alapján megállapítható az, hogy Szerbia teljesítménye a versenyképesség területén elég ingadozó, elsősorban a világgazdasági tendenciák határozzák meg. Ezt mutatja az is, hogy 2008-2009-ről 2009-2010-re tíz helyet csúszott vissza az ország, ami elsősorban annak köszönhető, hogy a világgazdasági válság súlyosan érintette a gazdaságát. Ennek következtében az ország makroökonómiai szempontból instabillá vált, csökkent a munkaerőpiac hatékonysága. A következő évre sikerült két helyet javítania, ami leginkább annak eredménye, hogy az ország javított infrastruktúráján, valamint a kilábalás jeleként nőtt a munkaerőpiac hatékonysága. Napjainkra lejjebb csúszott a versenyképességi rangsorban, ami a felsőoktatási képzés és üzleti környezet romlásának tudható be, valamint annak, hogy évek óta hátrébb kerül a rangsorban az innováció és a technológia rendelkezésre állása területén. A vizsgált időszakban a legnagyobb versenyképességet gátló tényezők a korrupció, a túlzott bürokrácia, a kormányzat nem megfelelő hatékonysága, a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, az adószabályozások, illetve bűnözés és lopás (WEF, 2008, 2009, 2010 és 2011).

2. táblázat: Szerbia a Világgazdasági Fórum rangsorában elfoglalt helye 2007 és 2012 között

Szerbia	Rangsorban elfoglalt hely	Vizsgált országok száma	Előző években vizsgált országok száma szerinti korrigálás
2007-2008	91	131	n.a.
2008-2009	85	134	84
2009-2010	93	133	94
2010-2011	96	139	92
2011-2012	95	142	95

Forrás: WEF, 2008, 2009, 2010, 2011 alapján saját táblázat

Ha a mutatókat részletesebben megvizsgálom, akkor az ország évek óta kifejezetten rosszul teljesít a tulajdonjogok biztosítása (2011-ben 126. hely), a kisebbségek képviselőinek megvalósítása (140. hely), a vitarendezés törvényi kereteinek biztosítása (137. hely), a munkavállalók és munkáltatók közötti kooperáció (136. hely), valamint a vállalatok technológia-adaptáló képességének (136. hely) tekintetében. Továbbá az infrastruktúra fejlettsége területén is a rangsor végén helyezkedik el (például az utak és kikötők, valamint a tömegközlekedés minősége messze elmarad a legtöbb országtól, 131-133. hely). Emellett azonban számos mutató tekintetében kiemelkedik Szerbia. Például élen jár az internet elterjedtségében (34. hely), az egészségügyi mutatók kapcsán (például alacsony a gyermekhalandóság), valamint a felsőoktatásban részt vevő hallgatók számában (50. hely) és természettudományi tárgyak oktatásában (58. hely). Utóbbiak az ország kompetitív előnyeinek tekinthetők (WEF, 2010 és 2011).

Ha az ország rangsorban betöltött helyét összehasonlítom a Világgazdasági Fórum által vizsgált legutóbb csatlakozott uniós tagállamok, illetve a jelenlegi nyugat-balkán tagjelöltek helyezését, megállapítható, hogy a vizsgált időszak minden évében Szerbia a legutolsó helyen áll, és jelentősen el van maradva ezektől az országoktól.³

A térség többi államához hasonlóan a korrupció itt is jelentős probléma, leginkább a közbeszerzés és privatizáció területén. Habár az ország folyamatosan harcol a korrupció ellen (például felállítottak egy korrupcióellenes ügynökséget) (Európai Bizottság, 2009 és 2010), az elmúlt években rosszul teljesít az ország a korrupciós listákon. A Transparency International korrupciós érzet indexe alapján az ország 2007 és 2010 között kevés javulást ért el a korrupció elleni harcban, azonban 2011-ben jelentős visszaesést figyelhetünk meg. A 3,3-mas érték a 10-es listán alacsonynak tekinthető, emellett a régió országai közül annak ellenére, hogy nem az utolsó helyen áll, 2007 óta rontott helyzetén. Míg 2007-ben megelőzte Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát, Montenegrót és Albániát, 2008-ban Albániával és Montenegróval egy helyezést és pontszámot ért el, 2011-ben pedig már csak Bosznia-Hercegovinát, Albániát és Koszovót előzte meg a rangsorban. Az utóbbi évben Montenegró a 66. helyre, Macedónia pedig a 69. helyre küzdötte fel magát, azaz a korrupció elleni harcban Szerbia alulmaradt ezekkel az országokkal szemben. Emellett a legutóbb

³ Észtország a 33., Csehország a 38., Lengyelország a 41., Litvánia a 44., Ciprus a 47., Magyarország a 48., Málta az 51., Szlovénia az 57., Montenegró a 60., Lettország a 64., Szlovákia a 69., Bulgária a 74., Horvátország a 76., Románia a 77., Albánia a 78., Macedónia a 79. helyet foglalja el a rangsorban. Még a jelenleg válságban lévő Görögország is, a 90. helyével, megelőzi a versenyképesség szempontjából Szerbiát (WEF, 2011 alapján).

csatlakozott államok is jóval magasabb pontszámot kaptak Szerbiánál (Transparency International, 2012). Hasonló észrevételek tehetők a Világbank mérőszáma esetén, azzal a kivétellel, hogy 2011-re még nem állnak rendelkezésre adatok.

A K+F-re fordított kiadások (GDP %-ában) tekintetében Szerbia jóval rosszabbul teljesít, mint az Európai Unió. A rendelkezésünkre álló adatok szerint ez a mutató 2002 és 2008 között 0,31 és 0,56% között ingadozott, és csupán a 2009-es évben közelítette meg a horvát átlagot (0,886%). Ez, mind a Lisszabonban megfogalmazott, mind az uniós átlagtól, jelentős mértékben elmarad (Világbank, 2012a adatai alapján). A 15 és 64 év közöttiek foglalkoztatási rátája összességében nem éri el az uniós átlagot, a legutóbbi rendelkezésre álló adatok⁴ (2009) szerint a nők 45,9%-a vett részt a munkaerőpiacon, a férfiak foglalkoztatási rátája 62,8% volt. A 2000-es illetve 2005-ös adatokkal összehasonlítva az állapítható meg, hogy míg a nők foglalkoztatottsági rátája kis mértékben növekedett, addig a férfiaké csökkent. Ezek az értékek nem érik el az uniós átlagot (2009-ben 58,4 illetve 70,7%), de a szerb nők foglalkoztatási rátája meghaladja Málta és Görögország hasonló értékeit, a férfiaké pedig Magyarországit és Lettországit (UNSTATS, 2012).

Ebből, és a fentiekből következően Szerbia nem tekinthető gazdaságilag integrációérettnek a versenyképesség szempontjából. A következő években az állam komoly kihívás elé néz e tekintetben, a gazdaságpolitika főbb feladatának tekinthető az, hogy a problémás területeken javulást érjen el, illetve a már meglévő kompetitív előnyöket megtartsa, valamint képes legyen minél jobban kihasználni az ebből adódó előnyöket.

Makrostabilitás

A makrostabilitás szempontjából elsősorban a szerb reál GDP növekedést, a munkanélküliséget és az inflációt kell megvizsgálnom (lásd 3. 4. és 5. táblázat).

A reál GDP a válság hatására 2009-re 3,5%-ot esett, ami az ipari termelés csökkenését tükrözi. Az építőipar és a kereskedelem volumene is csökkent. 2010-ben egy kicsi fellendülés figyelhető meg: a szerb reál GDP 1%-kal nőtt, ami elsősorban az export növekedésének köszönhető: 2010-ben kiemelkedő nagyságban, 13%-kal nőtt az export, míg az import csupán 4%-kal emelkedett (ami a hazai kereslet enyhe növekedését is tükrözi). A munkanélküliség továbbra is magas szinten mozog, ezzel komolyan veszélyezteti az ország gazdasági helyzetét. A szerb valuta 2010 januárjától komoly nyomás alatt van, január és augusztus között közel 11%-ot veszített értékéből. Ez annak ellenére történt, hogy a központi bank 1,5 milliárd eurós segélycsomaggal segítette a szerb dinár erősödését. Az infláció a várakozásoknak megfelelően mérséklődött 2009-ről 2010-re, ami azt tükrözi, hogy a központi bank prudens monetáris politikát folytat, illetve elkötelezett az árfolyam-stabilitás mellett. Azonban az infláció így is komoly gazdasági problémákat okoz az országban. A megnövekedett infláció három okra vezethető vissza: az emelkedő élelmiszer- és nyersanyagárakra, valamint az árfolyam leértékelődésére. A következő években az IMF-program továbbra is meghatározza majd a szerb gazdaságot, bár kockázatos az, hogy sikerül-e az országnak tartania a kívánatos fiskális célokat. 2011 áprilisában az ország egy újabb 18 hónapos, 1,1 milliárd dolláros készenléti hitelkeretről állapodott meg a Nemzetközi Valutaalappal, ami azt jelzi, hogy Szerbia még közel sem épült fel a válságból (bár a megállapodás elősegíti a felépülést), további erőfeszítések és reformok szükségesek ahhoz, hogy biztosítsa a makrostabilitást. Ennek elérését két tényező is hátráltatja: egyrészt, az elmúlt években jelentősen csökkentek az országba áramló külföldi beruházások, másrészt, az eurozóna válsága több csatornán keresztül is begyűrűzhet az országba (EBRD, 2010 és 2011).

A következőekben a makrostabilitás alapkritériumát az Európai Unió átlagának, illetve a gazdaságilag integrációérettnek tekinthető Horvátország, valamint a legutóbb csatlakozott két „balkáninak” tekinthető állam statisztikái alapján vizsgálom meg.

3. táblázat: A reál GDP növekedése (%) Szerbiában, az Európai Unió államaiban és Horvátországban 2002 és 2011 között

Ország/év	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU 27	1,3	1,5	2,5	2,1	3,3	3,2	0,3	-4,3	2	1,5
EU 25	1,3	1,4	2,5	2,1	3,3	3,2	0,2	-4,3	2,1	1,5
Szerbia	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5	1	1,6*
Bulgária	4,7	5,5	6,7	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,4	1,7
Románia	5,1	5,2	8,5	4,2	7,9	6,3	7,3	-6,6	-1,6	2,5
Horvátország	4,9	5,4	4,1	4,3	4,9	5,1	2,1	-6,9	-1,4	0

⁴ Az adatok Szerbia és Montenegróra vonatkoznak mind a három évben (UNSTATS, 2012a).

Forrás: Eurostat, 2012 adatai alapján, *Szerb Nemzeti Bank, 2012 adata⁵

Az elmúlt 10 év reál GDP alakulásából látható, hogy habár a szerb gazdaság növekedése magasabb, mint az EU27-é vagy EU25-é (ami nem meglepő, hiszen jóval fejletlenebb országról van szó), ennek ellenére nagy ingadozásokat mutat az átlaghoz, valamint a legutóbb csatlakozott és a gazdaságilag integrációérettnek tekinthető Horvátországhoz képest is. Ez azt jelzi, hogy egy-egy kedvezőtlen belföldi jelenség vagy nemzetközi hatás nagymértékben hatással van a szerb gazdaságra, ezek a hatások könnyen kizökkenhetnek a stabil folyamatokat, tehát ebből a szempontból nem tekinthető integrációérettnek az ország.

Ha a szerb munkanélküliséget vizsgálom meg – az összes nyugat-balkán államhoz hasonlóan – a munkanélküliségi ráta jóval magasabb, duplája az Európai Unió átlagának. Szerbiában az erős, magas gazdasági növekedés sem tudta azt érdemben mérsékelni. Az elmúlt években a munkanélküliséget nem sikerült csökkenteni, a gazdasági világválság begyűrűzése pedig csak tovább növelte az amúgy is magas munkanélküliségi rátát. Ebből következően e szempontból sem valósul meg a makrostabilitás követelménye, Szerbia nagyon távol áll attól, hogy teljesítse a gazdasági integrációérettség eme kritériumát.

4. táblázat: A szerb, az európai uniós és horvát munkanélküliségi ráta (%) alakulása

Ország/év	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU 27	8,9	9,1	9,3	9	8,3	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7
EU25	8,8	9,1	9,3	9,1	8,3	7,3	7,2	9,1	9,8	9,7
Szerbia	14,5	16,0	18,7	21,1	21	18,3	13,60	16,12	19,18	23*
Bulgária	18,2	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3
Románia	7,5	6,8	8,0	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4
Horvátország	14,70	14,10	13,60	12,60	11,10	9,60	8,40	9,10	11,80	13,20**

Forrás: Eurostat, 2012 adatai alapján, *Szerb Nemzeti Bank, 2012 adata, ** Európai Bizottság, 2012 adata

5. táblázat: Az infláció (%) alakulása Szerbiában és az Európai Unióban

Ország/év	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Európai Unió	2,1	2,0	2,0	2,2	2,2	2,3	3,7	1	2,1	3,1
Szerbia	16,6	9,9	11,4	16,2	11,7	7	13,5	8,6	6,8	n.a.
Bulgária	5,8	2,3	6,1	6,0	7,4	7,6	12,0	2,5	3	3,4
Románia	22,5	15,3	11,9	9,1	6,6	4,9	7,9	5,6	6,1	5,8
Horvátország	2,50	2,40	2,20	3	3,30	2,70	5,80	2,40	1,10	2,2*

Forrás: Eurostat, 2012 adatai alapján, * Európai Bizottság, 2012 adata

Az infláció esetében is azt láthatjuk, hogy habár a háború, illetve az azutáni bizonytalan belpolitikai helyzet ellenére a hiperinflációt sikerült elkerülni, az infláció mértéke jóval magasabb az Európai Unió átlagához képest. Tisztán látszik, hogy a megvizsgált államok közül Szerbiában a legmagasabb az infláció, és az erőfeszítések ellenére sem sikerült alacsonyabb szintre visszazoritani, illetve ott tartani. Jelentős a különbség e téren Horvátország és Szerbia között. Ezek mellett egyáltalán nem követi az EU mozgását. Pozitívumnak tekinthető az, hogy az ország évek óta jelentős lépéseket tesz az infláció megfékezésére, mérséklődésére, azonban ez még nem elegendő ahhoz, hogy e szempontból integrációérettnek tekinthessem.

A fentiekből is következik, hogy amellet, hogy Szerbia nem teljesíti a makrostabilitás kritériumát, jelenleg az Európai Unió tagállamaitól eltérően alakul az üzleti ciklusa. Ahogy Novák Tamás [2008] megjegyzi, a fejlett nyugati államokhoz való felzárkózás a közép- és délkelet-európai térség államaiban általában jelentős konvergencia-folyamatot indított el, ezek közé sorolható a növekedési folyamatok szinkronba kerülése is. Szerbia e konvergencia kezdetén tart, és ez az üzleti lehetőségek szempontjából kedvező, mert így a régió a fejlett országok dekonjunktúrája idején is növekedési pulzusukat adhat azon országoknak és/vagy vállalatoknak, amelyek intenzív gazdasági kapcsolatokat tudnak itt kiépíteni, illetve ha jelentős termelő beruházásokkal rendelkeznek. Szerbiának mindenképpen ennek kihasználására kell törekednie, valamint arra, hogy megfékezze az országban a magas mértékű munkanélküliséget és inflációt. Ezt az Európai Unió tagállamaival való szorosabb gazdasági és politikai kapcsolatok kiépítése, valamint a további felzárkózás elősegítheti.

⁵ Az Eurostat adatbázisa a Szerb Nemzeti Bank statisztikáit vette figyelembe a reál GDP esetében.

Konvergencia

Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy habár Szerbiában folyamatosan emelkedik az egy főre jutó GDP mennyisége, mértéke jóval elmarad, mind az EU27-ekhez, mind az EU 15-ökhöz képest, bár ennek aránya csökkenő. Míg 2002-ben az egy főre jutó GDP tekintetében közel tízszeres volt a különbség Szerbia és az Európai Unió között (a fejlettebb tagországok esetében több mint tízszeres), addig ez az arány 2008-ra közel a felére csökkent az EU27-ekhez viszonyítva, valamint 6,23-szorosára az EU15-höz képest. A válság hatására az egy főre jutó GDP nagysága ismét csökkenni kezdett, újra emelkedtek a különbségek, további leszakadás figyelhető meg. Emellett még a korábban csatlakozott államok átlagától is nagyon távol áll az ország: jelenleg több mint négyszeres fejlettségi különbség rajzolódik ki közöttük (az évezred elején még majdnem 5,5-szeres volt a különbség). Ha vásárlóerő-paritáson elemzem az adatokat, látható, hogy az EU27-ek átlagának körülbelül egyharmadán áll az ország, ami nagyon alacsonynak tekinthető. (Még Románia és Bulgária adataihoz hasonlítva is közel 3-szoros különbségek vannak, vásárlóerő-paritáson is fejlettebbek, pedig e szempontból őket nem tartom integrációérettnek (Eurostat, 2012 adatai alapján.) Az eddigi felzárkózás üteme alapján még nagyon sok idő kell ahhoz, hogy Szerbia felzárkózzon, ehhez pedig mindenekelőtt a munkanélküliség csökkenése, az üzleti környezet javítása lenne szükséges. Ebből is kitűnik, hogy Szerbiának rengeteg forrásra, pénzügyi eszközre lenne szükséges ahhoz, hogy felzárkózzon az uniós tagállamok szintjéhez. Összegezve, az egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson sem) alapján semmilyen szempontból sem tekinthető Szerbia integrációérettnek.

6. táblázat: Az egy főre jutó GDP alakulása 2002 és 2011 között Szerbiában és az Európai Unióban (euró)

Ország/év	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU 27	20 500	20 700	21 700	22 500	23 700	25 000	25 000	23 500	24 400	25 100
EU 15	23 400	23 600	24 500	25 400	26 600	27 900	27 700	25 900	26 900	27 500
EU 12*	11 667	12 208	13 092	13 958	15 058	16 467	17 075	15 792	16 475	18 556
Szerbia	2 137	2 313	2 549	2 729	3 144	3 857	4 445	3 945	3 841	n.a.
Szerbia (EU27 = 100, PPS)	n.a.	n.a.	n.a.	32	32	33	36	36	34	35

Forrás: Eurostat, 2012 adatai alapján, * saját számítás

Ha a koppenhágai kritériumrendszert vizsgálom, az látható, hogy számos probléma vetődik fel annak teljesítésével kapcsolatban. Annak ellenére, hogy az elmúlt évekhez képest az ország konstruktívabb hozzáállást tanúsított a Volt Jugoszláviában elkövetett Háborús Bűncselekményeket Vizsgáló Nemzetközi Törvényszékkel, valamint Ratko Mladić és Goran Hadžić letartóztatása és átadása a büntetőtörvényszéknek (ICTY) megszüntette a Szerbia EU felé közeledése előtt álló egyik legnagyobb akadályt, Koszovóval való tárgyalásait újra kell kezdenie, rendezni kell viszonyukat. Ezek mellett fel kell gyorsítania gazdasági reformjait és biztosítania kell a válság miatt megingott államháztartási fenntarthatóságot (Európai Bizottság, 2011). Itt érdemes megjegyezni, hogy annak ellenére, hogy az Európai Unió Koszovó függetlenségének elismerését várja el az országtól, maga az unió öt tagállama sem ismerte azt el ezidáig (Economist, 2012). Így felmerül a kérdés, hogy az Európai Unió miért vár el olyan dolgokat (további példának említhető a kisebbségek védelme vagy a stabil piacgazdaság), amelyeket a tagállamok sem teljesítenek teljes mértékben.

A parlament területén is akadnak hiányosságok: habár a törvényhozás területén javulások történtek, a legutóbbi választásokkal kapcsolatban problémák vetődtek fel, a végrehajtás területén nem megfelelően használja fel hatalmát, és a parlamenti bizottságok továbbra is gyengék. Az új alkotmányos keret azonban már az európai minta alapján valósult meg. A kormány elkötelezett az európai csatlakozás mellett, ennek érdekében alakítja a nemzeti programokat. De ezek végrehajtása nem mindig sikeres, illetve a minisztériumok közötti koordinációt javítani kell. A közigazgatás általánosságban megfelelő kapacitással rendelkezik, azonban a szakmaiság, elszámoltathatóság területén jelentős hiányosságok fedezhetők fel. A térség többi államához hasonlóan a korrupció itt is jelentős probléma, leginkább a közbeszerzés és privatizáció területén (Európai Bizottság 2009 és 2010). Habár folyamatosan harcolnak a korrupció ellen (például felállítottak egy korrupcióellenes ügynökséget), az elmúlt években rosszul teljesít az ország a korrupciós listán (83-86. hely között ingadozik – Transparency International, 2012). Az emberi jogok és kisebbségvédelem terén a civil és politikai jogok széles körben biztosítottak, azonban a létező alkotmányos és legális garanciák kikényszeríthetőségén még javítani kell. A szólásszabadság is biztosított, a gyűlöletbeszéd tiltott, de a gyakorlatban számos incidens éri az újságírókat, emberi jogi aktivistákat. A nők és kisebbségek elleni diszkriminációt törvényben tiltják. A javulások ellenére a menekültek és az üldözöttek száma magas, helyzetük kritikus (Európai Bizottság, 2010).

Ezek ellenére az elmúlt években végrehajtott jelentős reformokat tekintve megállapítható, hogy Szerbia figyelemre méltó haladást ért el a demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogokat, valamint a kisebbségek tiszteletben tartását és védelmét biztosító intézmények stabilitásához kapcsolódó politikai kritériumok teljesítése felé, átfogó alkotmányos, jogalkotási és intézményi kerettel rendelkezik, amely általánosságban megfelel az európai normáknak (Európai Bizottság, 2011).

A gazdasági kritériumok tekintetében a Bizottság véleménye egyezik az eredményeimmel, azaz a szerb gazdaság nem tekinthető jól működő piacgazdaságnak, a strukturális reformok még váratnak magukra, illetve a versenyképesség területén és üzleti környezetén is javítania kell. Utóbbit különösen a jogállamiság megerősítése és a túlzott bürokrácia megszüntetése, a verseny és a magánszektor szerepének erősítése, valamint a munkaerőpiac merevségeinek kezelése útján teheti meg. Szerbiának strukturális reformokat kell végrehajtania a gazdaság termelési kapacitásainak növelése, valamint a külföldi befektetések emelkedésének kedvező környezet kialakítása érdekében ahhoz, hogy közép távon képes legyen megbirkózni az Unión belül tapasztalható versenynyomással és piaci erőkkal. Az *acquis* átvételével kapcsolatban a problémás területek a fentiekén túl és azokkal összefüggésben: a banki szabályozás, a bíróság pénzügyi függetlensége, a szellemi tulajdonjogok biztosítása, a szociálpolitikák, a nemzetközi környezetvédelmi egyezmények átvétele, a vasúti hálózat felújítása és a pénzmosás elleni harc. Különös figyelmet kell fordítania a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés, az igazságszolgáltatás és az alapvető jogok, a szabadság, a biztonság és a jogérvényesülés, illetve a pénzügyi ellenőrzés területére. Ezek mellett a környezetvédelemhez és az éghajlatváltozáshoz kapcsolódó uniós vívmányok területén csak hosszú távon érhető el megfelelés, amihez a beruházások szintjét is emelni kellene (Európai Bizottság, 2009, 2010 és 2011).

Összességében Szerbia jó úton halad a Koppenhágában rögzített politikai kritériumok megfelelő teljesítése felé, amennyiben továbbra is folytatódik a fentebb kifejtett haladás, és sikerül gyakorlati megoldásokat találni a Koszovóval kapcsolatos problémákra. Ez azonban valószínűleg még hosszú időt vesz igénybe, és jelenleg nem tekinthető integrációérettnek ebből a szempontból.

A maastrichti kritériumok jövőbeni teljesítésével kapcsolatban a következő mutatókat kell megvizsgálnom: a fogyasztói árindexszel mért inflációt, költségvetési deficitet, államadósságot, a nominális hosszú lejáratú kamatlábat. Az adatszolgáltatás/adatgyűjtés a nemrég hivatalos tagjelölt státuszt elérő Szerbia esetében az Eurostat adatbázisában hiányosnak tekinthető (a nemzeti statisztikai adatbázisokban sem találtunk megfelelő adatokat). A meglévő adatok azt mutatják, hogy a költségvetési deficitre vonatkozó kritériumot a válság kirobbanásáig az ország teljesítette, azóta azonban folyamatosan növekszik (pont az ellenkező tendenciát mutatja, mint ami kívánatos lenne). A magas infláció a fentebbi vizsgálatok alapján is egyértelműen látszik, ehhez még hozzájárul az, hogy a szerb dinár meglehetősen sebezhető. Az államadósság – hasonlóan a költségvetési deficithez – folyamatosan növekvő tendenciát mutat, viszont 2004 óta nem éri el a GDP 60%-át, valamint az elmúlt években ismét jelentős mértékben megnőtt. Ezek alapján a legtöbb maastrichti kritériumot nem teljesíti az ország. Emellett éppen az ellenkező tendencia figyelhető meg a mutatószámokkal kapcsolatban, mint ami elvárható lenne egy olyan országtól, aki a jövőben csatlakozni szeretne az euróövezethez. Emiatt ebből a szempontból sem tekinthető Szerbia integrációérettnek, illetve megkérdőjelezi annak a koppenhágai kritériumnak a teljesülését is, miszerint az ország elfogadja és ragaszkodik a politikai, gazdasági és monetáris unió céljaihoz.

A szerb gazdasági struktúra elemzésekor megállapítható az, hogy a mezőgazdaság súlya a fejlett országokhoz, az Európai Unióhoz képest jelentős, habár a 2002-es 15,24%-os szintről 2011-re 9,04%-ra csökkent (Világbank WGI Database, 2012a). Annak ellenére, hogy egy eltolódás figyelhető meg a szolgáltatások irányába, a mezőgazdaság súlya a GDP-ben hatszorosa az Európai Unió átlagának. Az ipar jelentősége közel azonos. A mezőgazdaság Szerbia életében fontos szerepet játszik, e szektorból származó termékek jelentős exporttermékeknek minősülnek, illetve ez a szektor foglalkoztatja a lakosság jelentős részét, a gazdaságilag aktív lakosság 17,9%-át.

Hivatalos munkatermelékenységi adatokat az ország esetében az adott időszakra sem a nemzeti statisztikai hivatalban, sem a nemzeti bank adatai között, sem az Eurostat vagy a Világbank adatbázisában nem találtam, ezért elsősorban ezzel kapcsolatos jelentésekre támaszkodom. Az Európai Bizottság [2008] megállapítja, hogy az országban a 2001 és 2003 között magasabbak voltak a bérek, mint a munkatermelékenység, ami annak volt köszönhető, hogy ebben az időszakban a nominális bérek jelentős mértékben megnövekedtek (ennek csupán csak egy része kompenzálta a megemelkedett árak hatásait). Habár a munkatermelékenység is nem csekély 6%-kal nőtt az országban ezen időszak alatt, a reálbérek magasabbnak tekinthetők a munkatermelékenységnél. 2004 és 2006 között pedig a nominális bérek és árak növekedése a felére csökkent és utána körülbelül 8%-os szinten megállt. Ugyanebben az időszakban a munkatermelékenység növekedése megduplázódott az előző időszakhoz képest (5,7%-ról 10%-ra). Ezt leginkább az egyidejűleg végbemenő erőteljes GDP-növekedés és a foglalkoztatottak számának csökkenésének tudható be. A reálbérek és a munkatermelékenység közötti különbségek a szolgáltatások szektorában a

legkisebbség, a primer szektorban (és a közszférában) a legnagyobbak, habár lassú csökkenési folyamat figyelhető meg. A bécsi székhelyű Institute for Advanced Studies [2012] kutatása során rámutat arra, hogy a szerb munkatermelékenység 2007-ig növekedett, azóta folyamatosan csökken napjainkig (2010-ben becslések szerint még 6,6%-os növekedésről beszélhetünk, 2011-ben és 2012-ben csupán 2, illetve 2,2%-os növekedést prognosztizálnak). Komoly problémát nem a munkatermelékenység alacsonyabb növekedése okoz, hanem az, hogy a reálbérek jóval magasabbak, mint a munkatermelékenység, azaz nem tükrözi a termelés valódi értékét, így a kereskedelemben kerülő javak túlárzottak tekinthetők. Emellett az Európai Unió átlagától jóval elmarad a szerb munkatermelékenység, amelynek a jövőben mindenképpen közelítenie kell az átlaghoz, ha állni szeretnék az Unión belüli versenyt és kihasználni az integrációból származó előnyöket.

A 100 főre vetített internet-használók tekintetében Szerbia 2005 óta folyamatosan zárkózik fel az Európai Unió tagállamaihoz, egyre többen használják az internetet a lakosság körében (a legfrissebb adatok szerint 100 emberből 43 rendelkezik internet-előfizetéssel – 2004-ben csupán 31). Ennek ellenére több mint 40%-os különbség állapítható meg (az EU-ban ez az arány 70,78%), ami szignifikánsnak tekinthető (Világbank, WDI Database [2012a] adatai alapján).

Végül, de nem utolsósorban a konvergencia mérésekor a nők és férfiak várható élettartamát vizsgálom meg, ami a gazdasági fejlettség egyik mérőszáma. Az Eurostat [2012] adatai alapján mind a férfiak, mind a nők várható élettartama nem éri el az uniós átlagot (az EU25-ök, illetve EU15-ök esetében még nagyobb különbségek vannak. Emellett minden jelenlegi tagállamban magasabb a férfiak és nők várható élettartama, mint Szerbiában). A várható élettartam folyamatosan nő az országban, azonban nem olyan mértékben, mint amennyi szükséges lenne (általában a gazdasági fejlődés következtében a fejletlenebb államok esetében magasabb mértékben növekszik a várható élettartam): a nők esetében 2002 és 2009 között a várható élettartam ugyanolyan mértékben emelkedett az Európai Unió államaiban, mint Szerbiában, azonban a férfiaké kevesebbel.

Összességében megállapítható, hogy a konvergencia területén sem tekinthető Szerbia integrációértnek, felkészültnek a csatlakozásra, a vizsgált feltételeknek nem felel meg. További lépések, reformok szükségesek, kiváltképpen a fiskális politika, a mezőgazdaság és ipar modernizálása, a termelékenység növelése tekintetében.

Finanszírozás és finanszírozhatóság

A finanszírozhatóság szempontjából azt kell részletesebben elemezni, hogy a rendelkezésre álló pénzeszközöket (az ország esetében elsősorban az EU és IMF által nyújtott pénzeszközök) az ország miként használja/használta fel. Az Európai Bizottság által meghatározott Előcsatlakozási Támogatási Eszköz (IPA, amely a korábbi támogatási formákat váltotta fel a tagjelölt államok esetében) öt részeleme közül Szerbia napjainkig lényegében csak az első két részelemre volt jogosult, és csupán nemrég, hivatalos tagjelölti státusza elnyerése után jogosult mind az öt részelem igénybe vételére. Ezért elsősorban azt kell megmutatnom, hogy az ország az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz első két részelemének, azaz a reformok elősegítése és az intézményi kapacitás növelése, valamint a határokon átnyúló együttműködés elősegítése területén milyen fontosabb eredményeket ért el.

A Bizottság 2010 óta a pénzügyi támogatását az IPÁ-n keresztül az egyedi projektek támogatásától fokozatosan a globálisabb, ágazati szintű programok felé irányítja, amelyek a kedvezményezett országok reformmenetrendjének kulcsterületeire összpontosítanak. Az érintett országok kormányait arra bátorítja, hogy átfogó és fenntartható szakpolitikákat fogadjanak el az olyan prioritást élvező ágazatokban, mint például a bel- és igazságügy, a közigazgatás, a magánszektor fejlesztése, a közlekedés, az energiaügy, a környezetvédelem és az éghajlatváltozás, a szociális fejlődés, a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés. Ennek ellenére Szerbia esetében nem beszélhetünk olyan jelentős ágazati, kulcsfontosságú programokról, amelyek ennek keretében valósultak meg az elmúlt években. Szerbia számára napjainkig komoly kihívást jelent az IPA-programok hatékony végrehajtása. Növelnie kell erőfeszítéseit annak érdekében, hogy elegendő igazgatási kapacitás és szakértelem álljon rendelkezésre a fenntartható, eredményorientált projektek kialakításához és végrehajtásához az elérhető előcsatlakozási alapok felvételének optimalizálása érdekében (Európai Bizottság, 2010 és 2011).

Az IPA keretében Szerbiának több szomszédos állammal is van határokon átnyúló együttműködése (például Magyarországgal, Romániával vagy Bulgáriával, a régió államai közül pedig Horvátországgal, Bosznia-Hercegovinával és Montenegróval). Szerbia az Előcsatlakozási Támogatási Eszköz részelemei közül leginkább a második kapcsán „jeleskedik”. Azonban a hatékony végrehajtás szempontjából itt is hiányosságok figyelhetők meg.

A korábbi CARDS- (amelynek során az ország több mint 2 milliárd euró támogatást kapott különböző területeken 2000 és 2006 között), valamint a jelenlegi IPA-programokból és végrehajtásukból az alábbi tanulságokat vonhatjuk le a jövőre vonatkozóan. 1) A nemzeti felelősségvállalást növelni kell, 2) a programok végrehajtását össze kell hangolni a szerb kormány hosszú távú fejlesztési stratégiájával, az adminisztratív kapacitást fejleszteni kell ezzel kapcsolatban, beleértve a humán és pénzügyi források allokációját is. Végül, 3) a központi és helyi kormányzati szervek közötti koordinációt és abszorpciós kapacitásukat kell növelni (IPA, 2009).

A következő években fontos kihívásnak tekinthető az, hogy az ország több pénzeszközt tudjon hatékonyan felhasználni (ez a jövőbeli tagság egyik komoly előfeltétele is annak érdekében, hogy az ország a későbbiekben minél több európai uniós forrást tudjon lehívni és ezzel ki tudja használni a tagság nyújtotta pénzügyi támogatási előnyeit). Ezt leginkább a reformok elősegítése és intézményi kapacitás növelése területén érdemes megtenni (vagy kellett volna megtenni). Egyrészt abból kifolyólag, mivel több forrás áll rendelkezésre (a 2012-ben előirányzott 206,8 millió euróból 193,8 millió eurót ezen a területen különítettek el, és csupán 13 milliót a határokon átnyúló együttműködések elősegítésére; hasonlóak az arányok az elmúlt években is (Európai Unió delegációja a Szerb Köztársaságba, 2012)), másrészt ez a terület jobban elősegíti reformmenetrendjét, gyorsítja csatlakozási folyamatát. A későbbiekben a többi részre is jogosult lesz az ország, ezekből is minél több lehetőséget érdemes kihasználnia, hiszen ezek a források csak elősegítik csatlakozási és felzárkózási folyamatát. Azonban mindenképpen meg kell ismételni, hogy önmagában ezek a támogatások nem elegendőek a felzárkózáshoz, elsősorban saját, illetve más külső forrásokra kell támaszkodnia az országnak.

Amint már fentebb is említettem a válság súlyosan érintette a Nyugat-Balkán térségét, Szerbiának az IMF-hez kellett fordulnia segítségért. 2009 márciusában az ország egy 3 milliárd eurós készletli hitelről állapodott meg, 2011-ig szükségéhez mérten bármikor lehívhatott és le is hívott ebből az alapösszegeből. Tavaly októberben pedig egy további, 1,1 milliárd eurós készletli hitelszerződést kötött a Valutaalappal. A legutóbbi megállapodás keretében az ország arra vállalt kötelezettséget, hogy az államháztartás hiánya a GDP 4,5 százalékos szintjét nem haladja meg, valamint visszafogja a közkiadásokat. Az IMF 2012. februári felülvizsgálata után úgy döntött, hogy a hitel folyósítását az új szerb kormány megalakulásig befagyasztja, mivel megítélése szerint a balkáni ország 2012. évi költségvetése nincs összhangban a hitel feltételeivel. Emellett kijelentette, hogy az új kormánynak meg kell változtatnia a munka törvénykönyvét, meg kell reformálnia nyugdíjrendszerét (ez utóbbi kérdés már a korábbi hitel lehívások kapcsán is kényes kérdésnek bizonyult), valamint csökkentenie kell a közalkalmazottainak számát (HVG, 2012). Napjainkban újabb tárgyalások megkezdését kezdeményezik, több-kevesebb sikerrel. Láthatjuk, hogy a válság következtében Szerbia hitelfelvételre kényszerült, amit az IMF-en keresztül vitt véghez. Minden kétséget kizáróan ebből a forrásból juthatott a legolcsóbban pénzügyi forráshoz az ország, azonban felmerül a kérdés, hogy az IMF által szabott szigorú, elsősorban költségtakarékosági feltételeknek mennyi ideig tud megfelelni, illetve az, hogy ez milyen hatással lesz a jövőben gazdaságára.

A válság hatására a Szerbiába áramló közvetlen külföldi beruházások összege is csökkent az elmúlt években, és csupán a tavalyi évben áramlott be jelentősebb mennyiségű FDI. Míg 2008-ban 2955 millió dollár értékű beruházásról beszélhetünk, addig 2009-ben csupán 1959, 2010-ben pedig 1329 millió dollár közvetlen külföldi beruházás érkezett az országba. 2011-ben 2709 millió dollár értékű FDI valósult meg (UNCTAD, 2011). A legtöbb közvetlen külföldi beruházás az Európai Unió országaiból érkezik. A legjelentősebb partner Ausztria, utána következik Hollandia, Görögország, Németország, valamint Luxemburg. Számottevő közvetlen külföldi beruházás érkezik még Olaszországból, Oroszországból, Szlovéniából és Franciaországból is. Szektoronkénti bontásban a legtöbb külföldi beruházás a szolgáltatások, azon belül is a banki és biztosítási szektorban valósult meg az elmúlt években. Második helyen a feldolgozóipar áll, majd a nagy- és kiskereskedelem, gépjárműipar és ingatlanfejlesztések következnek a sorban (SIEPA, 2012). A 2011-es év ebből a szempontból sikeresnek mondható, hiszen a régió államai közül itt valósult meg a legtöbb külföldi beruházás (még Romániában és Bulgáriában is kevesebb közvetlen külföldi tőke áramlott). Kérdés azonban, hogy ezt a tendenciát sikerül-e a következő években is fenntartani, hiszen a korábbi években Horvátországba, Romániába és Bulgáriába is több FDI áramlott mint Szerbiába (UNCTAD, 2011 adatai alapján). Ehhez elsősorban az szükséges, hogy az ország további gazdasági reformok mellett kötelezze el magát, és javítson üzleti környezetén. A Világbank Doing Business rangsorában közepesen helyezkedik el, a 92. helyet foglalta el a legutóbbi rangsorban. A legfontosabb beruházásokat gátló tényezőknél az építési és egyéb engedélyek beszerzését (175. helyezés), az adószabályozást (104. hely), a fizetésképtelenség megoldásának nehézségét (113. hely), valamint a szerződések kikényszeríthetőségét (104. hely) tekinthetjük (Világbank, 2012b). Ezekben a területeken van a legnagyobb szükség reformokra.

A fentiekből következik, hogy a finanszírozás területén is akadnak hiányosságok Szerbia esetében, nem tekinthető gazdaságilag integrációérettnek. Ennek okait leginkább az uniós támogatási eszközök felhasználási hatékonyságának alacsony fokában kereshetjük, illetve hozzájárul ehhez az is, hogy a válság súlyosan érintette az országot, forráshiányban szenved, amelyből mind a mai napig nem épült fel.

Összegzés, konklúziók levonása

Amint a fentiekből is látható, Szerbia gazdasága még távol áll attól, hogy az Európai Unió tagállamává váljon. Számos probléma vár még megoldásra (például a működő piacgazdaság biztosítása, a magas infláció és munkanélküliség csökkentése, strukturális reformok). Bizakodásra ad okot azonban, hogy Szerbia évek óta elkötelezett a csatlakozás mellett, és kis lépésekkel ugyan, de folyamatosan előrébb halad a kívánt tagság eléréséhez. A nyugat-balkáni országok többsége – köztük Szerbia - szinte teljes egészében a külföldtől függ, és a gazdaságban történő hatékony átalakítás belső erőből egyelőre kilátástalan, ezért a stabilizációs és társulási folyamat, illetve a gazdasági átalakulás hátterének megalapozása (például az EU-pénzeszközök által) döntő befolyást gyakorolhat az elkövetkező években a térség megvalósuló gazdasági folyamatokra (Novák, 2008). A Nyugat-Balkán államainak, köztük Szerbiának a tagság egyértelmű előnye az lenne, hogy a gazdasági kapcsolatokat szorosabbra tudja fűzni az Unió országaival (amúgy is az Unióval bonyolítják le kereskedelmük nagy részét, a befektetések nagy része is innen származik). Ehhez pedig leginkább az lenne szükséges, hogy valamilyen módon megoldódjanak az etnikai konfliktusok, sikerüljön lezárni a történelmi múltból fakadó kötelezettségeket. Emellett fontos, hogy az ország végleg elkötelezze magát a nyugati értékek mellett, kiépítse a működő piacgazdaság intézményét, valamint javítson üzleti környezetén. Ehhez pedig valószínűleg elég hosszú idő lesz még szükséges.

*

Felhasznált irodalom:

- EBRD (2011): *Transition Report 2011, Crisis and Transition: The People's Perspective*, London.
- EBRD (2010): *Transition Report 2010, Recovery and reform*, London.
- EBRD (2009): *Transition Report 2009, Transition in crisis?*, London.
- EBRD (2008): *Transition report 2008, Growth in Transition*, London.
- EBRD (2007): *Transition Report 2007, People in Transition*, London.
- EBRD (2006): *Transition Report 2006, Finance is Transition*, London.
- EBRD (2005): *Transition Report 2005, Business in Transition*, London.
- EBRD (2004): *Transition Report 2004, Infrastructure*, London.
- EBRD (2003): *Transition Report 2003, Integration and Regional Cooperation* London.
- EBRD (2002): *Transition Report 2002, Agriculture and Rural Transition*, London.
- Európai Bizottság (2012): *European Economic Forecast, Spring 2012*, European Union, Brussels.
- Európai Bizottság (2011): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2011-2012.*, Brüsszel.
- Európai Bizottság (2008): *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, Bővítési stratégia és a legfontosabb kihívások 2008-2009.*, Brüsszel.
- Institute for Advanced Studies (2012): *Economic Forecast for Serbia 2011 and 2012* című 2012. február 22-én tartott előadása Újvidéken.
- IPA (2009): *Multi-annual Indicative Planning Document, Republic of Serbia 2009-2011*, The Delegation of European Union to the Republic of Serbia, Brussels.
- Novák Tamás: *A délkelet-európai országok EU-csatlakozási lehetőségei*, in: GLATZ Ferenc (szerk.) [2008]: *A Balkán és a Magyarország, Váltás a külpolitikai közgondolkodásban?*, MTA Társadalomkutató Központ – Európa Intézet, Budapest.
- Palánkai Tibor et al. (2011): *A globális és regionális integráció gazdaságtana*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Palánkai Tibor (2006): *Integrációérettységünk elméleti összefüggései*, *Pénzügyi Szemle*, LI: évfolyam, p.302-319.
- Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*, Aula Kiadó, Budapest.
- Szentes Tamás és mk (2005): *Fejlődés, versenyképesség, globalizáció*, I. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Tilford, Simon – Whyte Philip (2010): *The Lisbon Scoreboard X, The road to 2020*, Centre for European Reform, London.
- WEF (2011): *The Global Competitiveness Report 2011-2012*, Geneva, Switzerland.

WEF (2010): The Global Competitiveness Report 2010-2011, Geneva, Switzerland.
 WEF (2009): The Global Competitiveness Report 2009-2010, Geneva, Switzerland.
 WEF (2008): The Global Competitiveness Report 2008-2009, Geneva, Switzerland.
 UNCTAD (2011): *Handbook of Statistics 2011*, United Nations, New York.

Internetes források:

Economist (2012): Serbia, Kosovo and Europe: A Balkan cliffhanger; Inching closer to the European Union, but now with new economic worries, 25th February, 2012,
<http://www.economist.com/node/21548289> (letöltés dátuma: 2012-12-10)
 Európai Unió delegációja a Szerb Köztársaságba (2012):
http://www.europa.rs/en/srbijaIEu/eu_assistance_to_serbia/ipa.html (letöltés dátuma: 2012-10-29).
 Eurostat adatbázisa (2012): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
 (adatok lekérdezésének dátuma: 2012-10-28).
 HVG (2012): Csak akkor megy az IMF Szerbiába, ha lesz új kormány, 2012.07.26,
http://hvg.hu/gazdasag/20120726_szerbia_imf_uj_kormany (2012-10-29).
 SIEPA (2012): http://www.siepa.gov.rs/site/en/home/1/investing_in_serbia/strong_fdi_figures/ (2012-10-30).
 Szerb Nemzeti Bank (2012) adatbázisa: <http://www.nbs.rs/internet/english/> (letöltés dátuma: 2012.10.08).
 Transparency International (2012): Corruption Perception Index:
<http://www.transparency.org/research/cpi/overview> (2012-09-31).
 Transparency International (TI) honlapja: CPI 2008 módszertana:
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2008/methodology (2011-06-01).
 UNSTATS (2012): Serbia, <http://unstats.un.org/unsd/pocketbook/PDF/Serbia.pdf> (2012-10-15).
 Világbank (2012a): Worldwide Governance Indicators,
<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp> (2012-09-31)
 Világbank (2012b): Doing Business, <http://doingbusiness.org/rankings> (2012-10-14).

*

[Http://www.southeast-europe.org](http://www.southeast-europe.org)
dke@southeast-europe.org

© DKE 2012

Figyelem! *Kedves kutató!* Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*
 Endrődi-Kovács Viktória: Szerbia integrációérettsége. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 3. (2012 ősz) 16 p.
 Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*